

Denis Poniž

Poezija Stanka Janežiča na presečiščih sodobne slovenske zgodovine

Stanko Janežič's Poetry at the Intersection of Modern Slovenian History

Povzetek: Profesor ekumenske teologije dr. Stanko Janežič je bil tudi pomemben literarni ustvarjalec z bogatim opusom proznih in pesniških besedil, ki so nastajala od pesniškega prvenca *Romar s kitaro* (1951) pa vse do poslednje zbirke, objavljene pred smrtjo, *Med zemljo in nebom* (2010). Avtor besedila, ki želi orisati njegovo pesniško pot, je bil od sredine osemdesetih let profesorjev prijatelj in sogovornik, spremljal je njegovo pesniško delo in napisal nekaj spremnih besed v pesniške zbirke. Prav zaradi tega razprava ne more biti samo strogo znanstveni vpogled v pesniški opus, ampak skuša opisati tudi človeške vezi, ki so prerasle v pristno prijateljstvo. Pri tem pa izpostavljam kvalitete Janežičeve poezije, predvsem njene temeljne pomenske kroge, religiozno poezijo, domoljubno poezijo, ki je nastajala kot odmev na prelomne zgodovinske dogodke, ter reflektivno intimno poezijo, v kateri pesnik izpostavlja svojo življenjsko pot, preizkušnje na njej in svoj pogled na svet. Posebnosti in estetske kvalitete Janežičeve poezije pa so predstavljene z značilnimi odlomki iz pesmi vseh treh pomenskih krogov.

Ključne besede: Stanko Janežič, poezija, domoljubje, slovenska zgodovina

Summary: *Dr Stanko Janežič, a professor of ecumenism, was an important literary artist with a rich opus of prose and poetry. Romar s kitaro [Pilgrim and his Guitar] (1951) was his poetic debut, and Med zemljo in nebom [In Between Earth and the Sky] (2010) was his last collection before he died. The author of the text that depicts Janežič's journey in poetry was the artist's friend and confidant from the 1980s. He followed the artist's poetic works and wrote a few forewords for his poetry collections. This is why this discussion is not merely a scientific insight into Janežič's poetry opus but describes human ties which developed into a genuine friendship. The focus of the discussion are the qualities of Janežič's poetry, and especially its fundamental conceptual circles, namely religious poetry, patriotic poetry as an echo to pivotal historic events, and reflexive and intimate poetry in which the poet put in the foreground his life path along with its challenges and his view of the world. The peculiarities and aesthetic quality of Janežič's poetry are represented by extracts from poems from all three conceptual circles.*

Key words: *Stanko Janežič, poetry, patriotism, Slovene history*

I.

Razmišljanje, ki bo v svoje središče postavilo pesniški opus profesorja teologije, misleca in pesnika Stanka Janežiča, ne more biti samo znanstveni diskurz, načelna in sistematična znanstvena razprava o njegovi poeziji, njenih oblikovnih in vsebinskih razsežnostih in mestu v sodobni slovenski književnosti, ampak mora vključevati tudi bolj osebni način pisanja. Razlogov za tako »hibridno« pisanje je kar nekaj: čeprav je mogoče o poeziji pisati na strogo znanstveni način, uporabljati metode in spoznanja literarne teorije, pa je presežek, ki ga prinaša vsako pesniško besedilo, nekaj, glede česar je literarna znanost že večkrat ugotovila, da se izmika znanstvenemu diskurzu in predstavlja tisto neizrekljivo jedro, ki ga imenujemo »umetnost«. Vsak znanstveni diskurz o poeziji je zgolj približek, je zgolj poskus v drugi, empirični govorici opisati nekaj, kar je subjektivno, s tem pa enkratno in neponovljivo. S tem ko znanstveni diskurz odpre in razgrne določene značilnosti neke poezije, se mu prikrijejo druge, za to poezijo morda enako pomembne. Drugi razlog za pisanje, ki se ne bo moglo izogniti osebnemu odnosu do te poezije, pa je skrit v dejstvu, da je Stanko Janežič pesnik, ki svojega pesnjenja nikoli ni povsem ločil od teološkega razmisleka, od spoznanja, da je svet Stvarnikovo delo in da smo v tem svetu s Stvarnikom povezani na nešteto načinov; poezija je samo eden od njih, je samo ena od poti, ki vodijo od človeka k Bogu. Misel o »božanski iskr«, ki je jedro vsakega pesniškega sporočila, je v Janežičevi poeziji prisotna od začetnih pa vse do sklepnih pesmi.¹ To ne pomeni, da je Stanko Janežič pisal zgolj in samo »religiozno« poezijo, nasprotno, velikokrat ga je pesniški navdih pripeljal v mnoge druge pokrajine duha, a v temelju večine pesmi lahko vedno odkrijemo njegovo globoko in čisto vero, ki jo kot teolog izreka skozi teološki, a ker je tudi pesnik, zagotovo tudi skozi pesniški način oblikovanja in estetskega zapisovanja najglobljih, najbolj intimnih osebnih čustev in odnosa do sveta ter zgodovine, ki sta ga določala. Tretji in nemara najbolj usodni razlog za »hibridnost« tega zapisa pa je dejstvo, da sem s Stankom Janežičem prijateljeval in sodeloval dolgo vrsto let, pri tem pa vstopil v njegov pesniški svet na poseben način, ne samo

¹ Občutenje Božje vseprisotnosti je pesnik morda najlepše ubesedil v verzih iz pesmi Še te bo klical (*zbirka Božja obzorja*, 1990): »Ti si naše Jutro, / ti si naš Dan, / Gospod, / in naše življenje.«

kot (kritični) komentator, ampak predvsem kot sogovornik. To dolgoletno prijateljstvo, o katerem si upam trditi, da je bilo navdihujoče za naju oba, je določilo tudi obseg in globino tega razmišljanja. Ko znova razmišljam o vseh srečanjih, pogovorih in iskrivih dialogih s pesnikom, ne morem, predvsem pa nočem ostati samo na ravnini suhoparnega analiziranja posameznih Janežičevih zbirk in pesmi v njih, ampak se jih želim dotakniti kot besedil, ki odpirajo mnoge spomine in asociacije na čas, v katerem je pesnik ustvarjal. Pri tem seveda mislim na njegovo življenjsko pot, katere večji del se je odvil v dramatičnih časih slovenske povojne zgodovine, zaznamovane s totalitarizmom, enoumjem in izključevanjem vernih ljudi iz javnega življenja. To je bil čas »posebnih preizkušenj«, kakor se je sam izrazil v enem od številnih pogovorov. V tem času poezija, kakršno je ustvarjal Janežič, ni bila ne zaželeno ne priznana, saj je govorila o ljudeh in dogodkih, ki so mislili s svojo glavo in se niso uklonili kolektivni histeriji. Pesnik pa je moral kar nekaj let preživeti v eksilu, ki je zaznamoval njegovo zgodnjo poezijo, a odmeve domotožja in grenkobe v tujem svetu lahko najdemo tudi v kasnejših pesmih in zbirkah.

II.

Ko sem ga osebno spoznal v poznih osemdesetih letih – takrat sem po spletu okoliščin predaval na Pedagoški fakulteti mariborske univerze – je oklep totalitarizma že pokal, nakazovale so se spremembe, ki so se sklenile z osamosvojitvijo in oblikovanjem suverene nacionalne države. Ta prelomni čas je kot vsi podobni časi določal, kako se bodo ljudje, ki so hoteli pretrgati popkovino s totalitarno državo in enopartijskim režimom, poskušali organizirati in kako bodo oblikovali novo pot. Ker je slovensko nacionalno zgodovino od renesanse naprej določala in v veliki meri usmerjala pesniška beseda, saj je literatura nase prevzela breme in odgovornost drugih institucij, ki jih kot narod brez lastne države nismo imeli in nismo smeli imeti, je to vlogo poezija udejanjila še posebej intenzivno v času pred osamosvojitvijo.² Nič novega ne bom napisal, če dodam, da je tako čutil in živel svojo poezijo v tistem času in kasneje

² Ker se množijo poskusi, da bi slovensko osamosvojitveno pot čim bolj marginalizirali, nimamo nobene razprave o tem, kako je v osamosvojitvenem procesu sodelovala literatura, katere teme in motivi so bili v ospredju in kakšen je pomen te literature za današnji čas.

tudi Stanko Janežič. V pesmi *Knjige* iz zbirke *Slovenske žalostinke in hvalnice* (1989, 30) so tudi verzi:

In beseda je zvenela
po slovenskih izbah
kakor klic preroka
in v srca vlivala
upanje in moč.

Dvoje je bistveno: slovenska beseda je »zvenela po slovenskih izbah«, bila je torej vezana na kmečko prebivalstvo, ki je bilo do dvajsetega stoletja v večini. Kakor Janežič izpostavlja v mnogih pesmih, je to kmečko prebivalstvo nosilo največje breme v času med vojno, po drugi svetovni vojni pa ga je revolucionarni teror videl kot največjega sovražnika in ga tako tudi obravnaval. Zato sta bili beseda in Beseda tisto, kar je ljudem dajalo »upaje in moč«, bili sta torej več kot samo sredstvo za komunikacijo in znamenje vere, imeli sta preroški značaj. Ne nazadnje, kakor to upesnjuje Stanko Janežič, je bilo kmetstvo temelj slovenskega naroda in varuh njegovega preživetja. Saj ni naključje, da je velika večina pesnikov in pisateljev iz devetnajstega in prve polovice dvajsetega stoletja prihajala iz kmečkega okolja.

III.

Politični in kulturni procesi, v katerih se je konec devetdesetih izoblikovala nacionalna bit, so z enako močjo zaposlovali pesnika in teologa, in čeprav moram priznati, da je moje teološko znanje zelo skromno, pa lahko vseeno zapišem, da sta se v tedanji poeziji ti dve Janežičevi dejavnosti prepletli in oplajali druga drugo: teološko znanje je navdihnilo marsikatero pesniško besedilo, mu podelilo vizionarski pogled, ki ga je ohranjal in razvijal tudi v kasnejših pesmih in zbirkah, vse do svoje smrti. Mogoče je, o tem bodo sodili poklicani, nanj kot pesnika poleg vere v dobrega in povsod pričujočega Stvarnika, domovinske ljubezni in zavezanosti rojstni pokrajini Slovenskih goric najbolj vplivala misel o krščanskem ekumenizmu. Vsaj tako razujem njegove besede iz uvoda v knjigo *Ekumenski dialog*, kjer lahko preberem naslednjo misel (2006, 5):

Ena najpomembnejših dejavnosti sodobnega ekumenizma je ekumenski dialog – strokovni pogovor med teologi, predstavniki raznih

krščanskih Cerkev. Brez njega do resnične in trajne edinosti med kristjani in krščanskimi Cerkvami ne more priti.

Naj dodam: Stanko Janežič je bil, vsaj jaz sem ga tako doživljal od prvega srečanja dalje, človek strpnega, poglobljenega in argumentiranega dialoga. In dialog, s katerim mi je odpiral tudi pogled v svojo poezijo, je bil tisto, zaradi česar sem začel spremljati njegovo pesniško ustvarjanje. Prvo, o čemer moram spregovoriti nekaj besed, ko skušam razložiti njegovo izjemno ustvarjalnost, je Janežičeva vsestranskost. Ker bodo o njegovem strokovnem pisanju zagotovo sodili bolj poklicani in izvedeni, naj dodam samo nekaj misli o njegovem literarnem ustvarjanju.³ V času najinega poznanstva, od leta 1988 do smrti, 2010, je izdal skupaj (če upoštevam zbirko pesmi za otroke, *Vrtljak*, in štiri knjige pesmi v prozi, *Moja podoba*, 1962, *Iz oči v oči*, 1974, *Praznik življenja*, 1997, in *Sveta dežela*, 1999⁴) štirinajst zbirke. Če k temu dodam še zbirke, ki jih izdal pred letom 1988, poleg prvenca *Romar s kitaro* (1951) še tri zbirke (*Tibe stopinje*, 1968, *Gorice*, 1980, in *Sončni šotori*, 1985), je jasno, kako se je Janežičeva pesniška ustvarjalnost, povezana z njegovim teološkim delom, posebej z vprašanji ekumenizma, zgostila v času tik pred osamosvojitvijo in kmalu po njej, ko je njegovo ustvarjanje doživelo izjemen vzpon in s pesniškimi metaforami izpostavilo različna vprašanja našega duhovnega bivanja, našega razmerja do zgodovine in vprašanja o naši prihodnosti. Naj takoj brez lažne samohvale dodam: vesel sem, da mi je Stanko Janežič zaupal in sem lahko spremljal njegovo delo, bral mnoge zbirke v rokopisu in mu napisal nekaj spremnih besed, v katerih sem komentiral poetološke razsežnosti njegovih pesmi. Najini pogovori niso bili namenjeni samo vprašanjem o poeziji, ampak sva v številnih srečanjih komentirala tudi druge dogodke iz slovenske kulture ter analizirala dogajanje v slovenski družbi. Stanko Janežič ni bil samo kritičen intelektualec,

³ Na žalost moram pustiti ob strani njegovo prozno ustvarjanje, črtice, novele in spominske zapise. Na tem mestu bi rad vsaj naštel njegove zbirke kratke proze: *Mlin ob potoku* (1952), *Tržaški obrazi* (1968), *Zemljaki* (1980), *Zemlja in ljudje* (1981), *Na razpotju* (1992), *Med domom in svetom* (1994), *Samoizpovedi*, (1994), *Zublji vojne* (1995). Vez z njegovo liriko se mi ne kaže samo v sorodnih tematikah in motivih, ampak tudi v prehajanju ritimizirane proze v čisto liriko in obratno. O tem pričajo med drugim tudi njegove zbirke pesmi v prozi, še posebej *Praznik življenja* (1997) in *Sveta dežela* (1999).

⁴ K temu moram dodati še 21 pesmi v prozi, ki jih je objavil v drugem delu zbirke *Morje* (1992).

široko razgledan profesor, ki je poznal dogajanje v vzhodnih krščanskih Cerkvah, posebej ruski in srbski, bil je tudi človek, ki je svoja življenjska spoznanja znal preliti v pesniška in prozna besedila. Čeprav je ostajal skromno na obrobju slovenskega literarnega dogajanja, pa se nam vedno bolj razkriva kot pesnik izrazite domoljubne poezije, ki je bila eden od stebrov naše zavesti v preteklosti in bi morala to vlogo ohranjati tudi v negotovi sedanjosti in še bolj negotovi prihodnosti.

IV.

Skoraj nemogoče je na kratko opisati vse njegovo pesniško snovanje; lahko pa ga opazujem iz že omenjenih treh medsebojno povezanih izhodišč: vera, ki govori skozi bogastvo in modrost Svetega pisma ter se vrača k osebnemu odnosu do Boga; ljubezen do doma in domovine, posebej do rodnih Slovenskih goric; ter spoštljiv in premišljen odnos do slovenske besede, v kateri je zbrano vse, kar smemo imenovati narodova tradicija. Čeprav je samo eno zbirko pesmi označil s podnaslovom »religiozne pesmi« (*Božja obzorja*, 1990), pa je v več zbirkah nagovoril same temelje krščanstva. Krščanstvo za Janežiča ni samo vera pradedov in dedov, ampak je temelj civilizacije, katere pripadniki smo, je tisto skrivnostno jedro, ki je tako v preteklosti kot v sedanjosti določalo našo narodno bit in nas ohranjalo na ozemlju, ki so si ga vedno prilaščali sosednji narodi. Zato je Janežičeva vera »vsevera«, kot je njegova pesem »vsepesem« (2005). V sklepni pesmi (*Vse je pesem*; 2005, 212) iz zbirke lahko preberemo verze, ki govorijo o tej neverjetni pesnikovi zlitosti s stvarstvom:

Vse
je
pesem
topla
zibel
in hladni
grob
in vmes
tisoč
popevk
veselih
in žalostnih

V nekaterih zbirkah je religiozno občutenje izpostavljeno ali določa notranji ritem pesmi. Take so zbirke *Iz oči v oči* (1974), *Sveta dežela* (1999), *Klicanje* (2004) in *Križev pot v pesmih* (2005). Seveda je tudi v skoraj vseh drugih zbirkah našel prostor za izpoved svoje osebne in občestvene vere, ki je bila in ostajala temelj njegovega pesniškega snovanja. Ker je pojem »religiozna poezija« vsaj od antologije *Slovenska religiozna lirika* Franceta Vodnika (1928) domač tudi v slovenski literarni znanosti, je treba znova premisliti tisto, kar je urednik Vodnik⁵ zapisal v predgovoru svojega tedanjega izbora (1928, 7), in sicer:

Nedvomno je, da je odnos slovenskega človeka do sveta religiozne resničnosti individualen, demonično-religiozen, pesimističen, bo-goiskateljski skoro v večji meri nego kolektiven, religiozno-idiličen, optimističen, bogonajditeljski.

France Vodnik je tako religiozno liriko povezal s slovensko zgodovino, s tradicijo in z vprašanji, ki so se z vso silovitostjo postavila v racionalističnem in materialističnem razsvetljenstvu in ki so določila tudi nekatere kasnejše ideološke sisteme, med katerimi so tudi tisti, ki so s svojo brezobzirno totalitarnostjo povzročili največ gorja, ne samo Slovincem, ampak tudi drugim evropskim in neevropskim narodom. Na podoben način, kot je Vodnik razumel obseg in globino slovenske religiozne lirike, jo je oblikoval tudi Stanko Janežič, ki je v pesmih povezoval svoje teološko znanje z občuteno osebno vero, z dialoškim nagovarjanjem Stvarnika in oblikovanjem izpovedi, v katerih je z vero povezal zgodovinski položaj Slovincem. Velikokrat v svojih pesmih razume Slovence kot ljudi, ki so na poseben način povezani z Bogom. V pesmi *Iščem človeka* (zbirka *Kroženje*) so verzi: »Našel sem Človeka, / majhen je, ubog, / on je večni Bog.« V tej zbirki, ki predstavlja enega od vrhuncev Janežičevega pesnjenja, je še več pesmi, v katerih se pesnik srečuje z Bogom (*Majhen in nebogljen, In še brepenim, V naročju stvarstva, Predujem nesmrtnosti*), še posebej v pesmi *Vračanje v praižvor* (2008, 118):

⁵ France Vodnik je napisal tudi nekaj besed o Janežičevi zbirki *Iz oči v oči*. Na zavihku zbirke lahko preberemo naslednje Vodnikove misli: »Po vsebini so pesmi, če jih lahko tako imenujemo, zakaj po mojem so bolj nekakšne lirske meditacije in izpovedi, nadvse osebne, skorajda avtobiografske, kar seveda ni isto kot osebnoizpovedne, in bi jih z vso pravico mogli imenovati duhovni dnevnik rastočega in dozorevajočega človeka.«

Noč se v svetlobo spreminja,
 Duh ko sonce prežarja telo,
 Prostor in čas kot sanje izginja,
 Vse je Pesem in vse je Bog.

V.

Prvič sem se s Janežičevo poezijo srečal, ko me je zaprosil – verjetno po posredovanju urednikov celovške Mohorjeve založbe, s katero sem v tistem času veliko sodeloval – da napišem spremno besedo za njegovo zbirko *Puntarji* (1988). Ko sem bral te pesmi, se mi je odprl nov svet, ne samo svet pristnega slovenstva,⁶ kakršnega so tedaj ohranjali predvsem nekateri zamejski in zdomski avtorji, ampak tudi uporniške, skorajda deklarativne lirike, ki je izražala tista občutja, ki smo jih po desetletjih totalitarizma in represije prvič znali in zmogli izpovedati na različne načine, ne le v literaturi. O zbirki in pesmih v njej sva se veliko pogovarjala, ko so bile še v rokopisu; svetoval sem mu nekaj manjših stilističnih popravkov, ki jih je z veseljem upošteval. Pesniku in mislecu z znanjem, ki ga bo treba še oceniti, je uspelo v pesmih izreči prav tisto, kar je bilo naša bolečina in naše upanje: da bo kmalu konec ledene zime in da bo prišla tako pričakovana slovenska pomlad.⁷ Ko bo nekoč nepristranski zgodovinopisec opisoval in analiziral čas pred osamosvojitvijo, bo moral poleg zaslug tistih, ki so kar naprej imenovani in hvaljeni, pregledati tudi literarne opuse ljudi, kot je Stanko Janežič. Njihovo slovstveno delo je prav tako doprinos slovenski pomladi in osamosvojitvi kot druga dejanja civilne družbe, ki se je oblikovala v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Zato sem v spremni besedi z veseljem napisal tudi naslednje misli (1988, 130–31):

Stanko Janežič je pesnik razbolelega slovenstva. Slovenstva, ki je nenehno brezsmiselno krvavelo, zdaj od tuje, drugič spet od bratske roke. Slovenstva, ki je v marsikaterem pogledu samomorilsko

⁶ Zbirka ima posvetilo, ki se glasi: »Slovenskemu / kmetu / nekdanjih, / sedanjih / in prihodnjih / časov.« O življenjski poti Stanka Janežiča in upornosti, ki je zaznamovala to pot, o razsežnostih pesnikovega slovenstva, je pisal Jože Pogačnik v spremni besedi *Spomini in sporočilo k prozni zbirki Zublji vojne* (1995, 141–148).

⁷ Posebej v ciklih *Vračanje* in *Pribodnost*. V uvodni, nenaslovljeni pesmi iz drugega cikla (1988, 113) je napisal tudi preroške verze: »Spopadamo se / s poslednjo / nevihto.« (1988, 113)

in samouničevalno; pesnikovo evropejstvo pa je prav v distanci, s katero odpira vprašanja, jih trga iz srca, lušči z bolečino iz spomina.

Taka je tudi druga, sestrška zbirka, ob kateri sva se s teologom in pesnikom srečala v mnogo bolj ustvarjalnem pogovoru, *Slovenske žalostinke in hvalnice* iz prelomnega leta 1989. Obe zbirki je treba brati kot celoto, kot pesnikov pogled in komentar na najnovejšo zgodovino, na pomembne in usodne dogodke. Bil sem vesel in počaščen, ko me je znova prosil, naj za zbirko napišem spremno besedo in v njej zarišem obzorje duha, ki določa temeljna sporočila in izpovedi pesmi. Branje pesmi v rokopisu – vedno posebno občutenje, ki ga ni mogoče opisati samo z nekaj besedami – me je prepričalo, da je pesnik z dušo in srcem zapisan slovenstvu, da svoje pesmi, tiste, ki so žalostinke, a tudi one, ki so vznesene hvalnice, posveča tistim usodnim premikom, ki so oblikovali našo pot v samostojnost. Kakor vemo danes, ta pot še zdaleč ni končana, še vedno se za nami vlečejo sence totalitarne preteklosti. Ta surova preteklost, vključena v ideološke spone enoumja, razčlovečenja, nasilja in slavljenja lažnivih prerokov, je prostor, v katerem se oblikuje Janežičev osnovni razmislek: kdo smo, kaj smo in kaj je naša zgodovina. Odgovori v pesmih iz zbirke so na dlani, jasni, oblikovani v strnjene izpovedi: smo narod, ki sta ga ohranila jezik in vera; smo na razpotju, kjer mora vsakdo najti v sebi moč za preobrazbo in osvoboditev; naša zgodovina je tragična, a prav zato moramo kar naprej razmišljati o njej in se spraševati o njenih vozliščih. Ko sem zbirki – verjetno takrat še nisem dovolj dobro poznal ne pesnikove življenjske usode ne njegove dotedanje lirike – napisal spremno besedo, sem v njej med drugim zapisal (1989, 111):

Stanko Janežič s svojo novo zbirko Slovenske žalostinke in hvalnice vstopa v tisto občestvo, ki svoje in tuje vrednote sodi prav na podlagi njihove zavezanosti starodavnim izročilom, preko teh izročil pa tudi sedanjemu, protislovnemu in notranje razrvanemu času.

V spremni besedi sem tako poskušal strniti vse kvalitete, vsebinske in oblikovne,⁸ njegove poezije, a hkrati bralcu usmeriti pogled v širši

⁸ Značilno je, da je pesnik svoja občutja izpovedoval v skoraj vseh oblikovnih načinih, od rimanih, kitično oblikovanih pesmi v zgodnjih zbirkah (kasneje v zbirki *Gorice*) preko različnih uporab prostega verza z interpunkcijami ali brez njih do ritmiziranih pesmi v prozi. Več o tem je mogoče izvedeti iz spremne besede Vračal se bom h koreninam in antologije *Pot življenja* (Poniž 2005, 141–153).

prostor, v katerem so se rodile značilne pesmi, povezane s Janežičevim odnosom do Boga in Božje ljubezni, doma in domovine, a tudi vse razsežnosti njegove osebnoizpovedne in refleksivne poezije. Osnovna sporočila pesmi je Janežič v naslednjih zbirkah dopolnil z novimi spoznanji, posebej skrbno je oblikoval svoj odnos do domovine in doma, ki ju razume kot prostor človekove svobode, pogovora z Bogom in spoštovanja narodnega izročila. Spominjam se, s kakšno zavzetostjo mi je pripovedoval o svoji mladosti in še posebej o tem, kako sta ga oče in mati učila spoštovati naravo in kako mora biti človek hvaležen za vse, kar mu daje. Pripovedoval mi je o kmečkih opravilih, ki niso bila samo golo delo za preživetje, ampak so v sebi skrivala, tako Janežič, »simbolno vrednost, ki nas opozarja, da moramo sprejemati darove narave kot nekaj, kar nas povezuje s stvarstvom in Božjo ljubeznijo«. Njegova ljubezen do narave diha iz vsake pesmi, v katerih se spominja svojega doma, ki je več kot samo dom, je prostor, ki ga povezuje s predniki, z njihovimi opravili, navadami, praznovanji cerkvenih praznikov in predvsem z njihovim garaškim delom na polju in v vinogradih. Samo človek, ki s svojim študijem pride intelektualno tako daleč, kot je prišel Stanko Janežič, razume tudi skrivnosti fizičnega dela, kmečkih opravil, ki sledijo letnim časom. Skozi kmečko delo, ki s svojo starožitnostjo predstavlja nasprotje modernemu urbanemu svetu, se mu odpira pogled na slovensko zgodovino. Motivi domače pokrajine, doma in kmečkih opravil so v zbirki *Pot med goricami* (2005) oblikovani v cikle, ki sledijo pesnikovemu spominskemu popotovanju skozi podobe mladosti, a tudi zrelosti. Svet se pesniku razkriva skozi vedno nove in nove podobe, s katerimi zaznamuje svoje spomine. Zbirka je dopolnitev pesniških sporočil o rodni pokrajini, ki jih lahko prvič kot celoto opazimo v zbirki *Gorice* (1980), kasneje pa se kot posamezni lirski utrinki pojavljajo v večini zbirk. V zbirki je nekaj antologijskih pesmi, recimo *Goričanski očenaš*, baladna pesem *Obešenec na klopotcu* in *Mavrico bom razprl z verzi* (2005, 98):

Za vedno bomo eno
z zemljo, goricami
in Goričanci.

VI.

Spomini, domotožje in žalost, ki jih je občutil v tujini kot zavezo in skrivni dar, je upesnil tudi v zbirki *Sončni šotor*, kjer se refleksivna lirika

(pesem *Molk* z verzi »lepa je pesem. // Lepe so jutranje zarje. / Lepi so sončni šotori. / Lepe so zvezde večernice. / Najlepši je Molk.« 1985, 95) prepleta z znanimi motivi domače pokrajine, doma in kmetstva, še posebej občuteno pa v pesmi *Rojstna hiša* (1985, 78):

Rojstna hiša.
Brez strehe
in stropa in sten,
brez temeljev.
Ruševina.

Zdaj le v srcu
živi,
v tisoč odtenkih
luči in senc –
večna svetinja.

A Janežičevo domoljubje, navezanost na zemljo in izročilo ima tudi svoj nasprotni pol. Pesnik je bil svetovljan, veliko časa je preživel po svoji in tuji volji v tujini, Trstu, Rimu, Parizu, potoval je v Rusijo, spoznaval predstavnike drugih krščanskih Cerkev, oblikoval svoj svetovni nazor v prepletu različnih teoloških, zgodovinskih, a tudi umetnostnih nazorov. Zato lahko v *Sončnih šotorih* najdemo tudi pesmi, kot je *Državljan sveta*, v kateri skoraj deklarativno poudari (1985, 52): »Državljan / Evrope in sveta sem.« Zagotovo drzna, nemara kar izzivalna misel za čase, ko je bilo mogoče samo sanjati, da v Evropi nekega dne ne bo meja in da se bo slehernik res lahko počutil kot »državljan sveta«. A v zbirki je tudi pesem *Nagrobni napis* z verzi (1985, 94): »Eno sem z Bogom, s sestrami in brati, / z vsem stvarstvom.« V enem od pogovorov, bilo je v času, ko sem pripravljaj izbor iz njegove poezije za počastitev visokega jubileja, njegove osemdesetletnice, sem omenil to trojnost, ki sem jo opazil v poeziji, tako rekoč od začetkov ustvarjanja. Odgovoril mi je (navajam po spominu): »Dom, domovina in svet, morda smeva reči veselje, so samo tri stopnje v človekovem doživljanju lastnega bitja. Kdor ne ljubi doma in domovine, bo izgubljen tudi za svet; in kdor ne ljubi sveta, stvarstva in Stvarnika, ne more razumeti, kaj je ljubezen do doma in domovine.« Pri sestavljanju izbora – želel je, da bi ga sestavljalo petinosemdeset pesmi, po ena za vsako leto življenja – sem upošteval to njegovo razumevanje položaja človeka v svetu in njegov zgodovinski odnos do lastnega

bitja, človeške skupnosti in kulture, ki ji pripadamo. *Pot življenja*, kakor je sam naslovil izbor, se oblikovala tako, da sem upošteval pesmi iz vseh njegovih dotedanjih zbirk, še posebej sem vesel, da mi je poklonil primerek svojega prvenca, *Romar s kitaro*, ki predstavlja uvodni akord, a hkrati tudi značilno stalnico njegovega življenja in pesnjenja. Vzporedno z izborom so se mi oblikovali tudi zapiski in opombe ob posameznih pesmih, ciklih in zbirkah; pesnik mi je z veseljem in nemalokrat zelo obširno pojasnjeval okoliščine, v katerih so pesmi nastajale, a tudi, kako je s svojo poezijo poskušal odgovoriti na temeljna vprašanja o pripadnosti slovenstvu, domovini, katoliški veri in ne nazadnje znanstvenem proučevanju vere, saj je bil človek, ki je doživljal poezijo kot celovit proces, v katerem so človeška spoznanja, hotenja in občutek za lepo združeni z vedenjem, da smo del Stvarstva, vpeti v metafizične silnice. Značilna je pesem *Rojevanje* (zbirka *Kroženje*), kjer lirski subjekt pesnjenje občuti kot slast in muko (2008, 42): »Pesem v mukah se rojeva / ure, dneve in noči.« In v isti zbirki (*Kaj je pesem?*) se sprašuje (46): »Kaj je pesem?« In odgovarja: »Čudežni otrok / davnih sanj.«

VII.

Stanko Janežič je – ne glede na to, katere pomenske strukture, domovinske, domoljubne, kmetske, teološke, refleksivne ali razpoloženijske, je oblikoval v pesmi in cikle – svoje pesnjenje doživljal kot celovit proces. V pesmi *Nekoč* (zbirka *Morje*, 1992, 37/38) je ta proces izpovedal z dinamičnimi metaforami, vzetimi iz narave:

le ob nevihtah,
sredi divjih noči,
ko zabučijo valovi,
in ob tihih večerih,
ko veter nežno zaveje
čez morsko vršino,
se v nas zbudi
hrepenenje
po čistih vodah
pradomovine.

Na koncu tega pregleda je treba dodati, da se avtor prikaza značilnosti pesniškega ustvarjanja Stanka Janežiča dobro zaveda, da je lahko začrtal

samo obris opusa, ki bi zahteval daleč širšo analizo, česar pa prostor, ki je na voljo, ne dopušča. Zato si lahko samo želim, da bi o tej poeziji in njenih dragocenih sporočilih še lahko pisal in dodal vse tisto, kar je tu (nehote) izpuščeno.

Reference

- Janežič, Stanko.** 1980. *Gorice*. Maribor: samozaložba.
- – –. 1988. *Puntarji*. Celovec: Mohorjeva družba.
- – –. 1989. *Slovenske žalostinke in hvalnice*. Celovec: Mohorjeva družba.
- – –. 1990. *Božja obzorja. Religiozne pesmi*. Maribor: samozaložba.
- – –. 1992. *Morje*. Trst in Ljubljana: Založba Mladika in Družina.
- – –. 1995. *Zublji vojne*. Maribor: Slomškova založba.
- – –. 1997. *Praznik življenja. (Pesmi v prozi)*. Maribor: Slomškova založba.
- – –. 1999. *Sveta dežela (Pesmi v prozi)*. Maribor: Slomškova založba.
- – –. 2001. *Besede in molk*. Maribor: Slomškova založba.
- – –. 2005. *Pot življenja. 85 pesmi ob 85-letnici rojstva*. Celje: Mohorjeva družba.
- – –. 2005. *Vsepesem*. Maribor: Slomškova založba.
- – –. 2008. *Kroženje*. Maribor: Slomškova založba.
- – –. 2010. *Med zemljo in nebom: ob 90-letnici življenja*. Maribor: Slomškova založba.
- Vodnik, France.** 1928. *Slovenska religiozna poezija. (Antologija)*. Ljubljana: Konzorcij Kriza.